

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлено форми й можливості позааудиторної роботи, розкрито її вплив на індивідуальні особливості розвитку майбутнього медичного фахівця, репрезентовано традиційні та авторські форми позааудиторної роботи, що сприяють підготовці високоякісних фахівців медичних спеціальностей у системі вищої освіти; окреслено основні принципи раціонального та доцільного впровадження інноваційних форм пошукової роботи щодо організації позааудиторної роботи у сучасній багаторівневій системі вищої медичної освіти.

Постановка проблеми. Завдання подальшого вдосконалення підготовки медичних кадрів в умовах багаступеневої освіти зумовлені тим, що соціальний та науковий прогрес підвищує вимоги до сучасної школи, а саме до формування й розвитку особистості медика. Однією із важливих функцій сьогодення виступає виховна, оскільки саме вона передбачає індивідуальну траєкторію розвитку студента, відповідає її вимогам до себе та навколишнього середовища, формує особистість, здатну до саморозвитку та самовдосконалення, що передбачено гуманістичною парадигмою освіти.

Вміння педагогічно правильно вирішувати навчально-виховні завдання формування особистості не виникає стихійно, мимовільно в процесі засвоєння студентами навчальних дисциплін, включених до вузівських навчальних планів і програм. Формування основ професійної майстерності в аспекті підготовки студентів до особистісно орієнтованої виховної практики, необхідних особистісних рис, що складають основу актуалізованої професійної готовності, власної особистісно творчої траєкторії майбутнього медика неможливе без цілеспрямованої, організованої та систематичної позааудиторної роботи з боку педагогічного колективу ВНЗ. В цьому плані потенційні можливості вузівської практики не вичерпані, оскільки позааудиторна робота у професійному особистісно орієнтованому вихованні студентів не використовується достатньою мірою.

Розробляючи власну модель підготовки майбутнього медичного працівника до особистісно орієнтованої виховної практики, ми сфокусували свою увагу на потенціальних можливостях позааудиторної роботи студентів у цьому плані. Тому **метою цієї статті є:**

- виявлення місця та можливостей позааудиторної роботи в підготовці майбутнього медичного працівника, оскільки система позааудиторної роботи передбачає цілісний процес, включаючись у який, змінюються та вдосконалюються всі учасники цієї діяльності;
- формування актуалізованої готовності студента до особистісно орієнтованого виховання в умовах багаторівневої медичної освіти;
- презентація традиційних форм позааудиторної роботи та власних, експериментально апробованих, що сприяють підготовці студентів медичних закладів освіти до професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. У педагогічній та методичній літературі поки що немає досліджень, у яких позааудиторна робота виступала б одним із засобів професійної підготовки студента, а саме підготовки його до реалізації особистісно орієнтованого підходу до виховання. Деякі аспекти професійного виховання засобами позааудиторної роботи представлені в наукових працях Л. В. Кондрашової [1], яка наголошує на особливій цінності потенціалу позааудиторної роботи для професійної спрямованості та формування морально-психологічної готовності студентів до фахової діяльності. Між іншим, у зарубіжному досвіді організації професійної освіти значна увага приділяється самостійній позааудиторній роботі. Серед країн, які надають їй перевагу, є ті, що взяли орієнтир на розвиток особистості як ключової фігури освіти, – Японія, Англія, Франція. У моделюванні сучасного "ідеального" вчителя західні вчені (Б. Кларк, Дж. Лембо, Р. Соул, Р. Бернс) надають великого значення "Я-концепції", що передбачає усвідомлення вчителем своїх фізичних, інтелектуальних та зовнішніх факторів [2 :84]. Особистісний вимір у педагогічній праці розглядається в числі провідних чинників на шляху досягнення головної мети гуманістичної школи – самореалізації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація завдань підготовки майбутнього медичного працівника в коледжі, у свою чергу, передбачає створення комплексної системи позааудиторної роботи, що забезпечить формування у студентів професійно значущих якостей особистості. Позааудиторну роботу з досліджуваної проблеми неможливо зводити до епізодичних впливів та заходів, а також розглядати її як систему заходів, що виходять за межі навчального процесу і не пов'язані з ним. У системі неперервної освіти позааудиторна робота повинна стати невід'ємною частиною особистісного зростання майбутнього медика, формування готовності студента до особистісно орієнтованої виховної діяльності з пацієнтами, розвитку індивідуальності медика. Цілеспрямований розвиток індивідуальності можливий лише тоді, коли теорія освіти не декларуватиме необхідність творчості педагога і творчості школяра, а систематично за допомогою доцільних технологій втілюватиме її у навчально-виховний процес.

Особистісно орієнтоване виховання в цьому плані є досить перспективним, оскільки воно виходить із самоцінності особистості, її духовності і суверенності. Його метою є формування студента як неповторної особистості, творця самого себе і своїх здібностей [3: 194].

Процес формування готовності до особистісно орієнтованої позааудиторної діяльності носить далеко не стихійний, повільний характер, це цілеспрямований та організований процес, який передбачає включення студентів у активну різноманітну діяльність, формування позитивного ставлення до цієї діяльності та виникнення протиріччя між існуючим та необхідним рівнем професійно особистісного становлення, оскільки саме ці протиріччя і є рушійними силами розвитку особистості медика.

Специфіка сучасного виховного процесу полягає в тому, що він гранично соціальний, з одного боку, а з другого, – гранично індивідуальний, тому що передбачає формування у майбутніх медиків готовності до фахової практичної діяльності, основ професійної культури, знань, умінь та навичок, які забезпечують ефективність медичної праці, розвиток індивідуальних здібностей та індивідуальної траєкторії медичної діяльності, котра залежить від особистісних якостей студента. Організуючи позааудиторну діяльність майбутніх медичних працівників, варто урахувати умови виховного процесу у ВНЗ:

- Формування особистості студента здійснюється на підставі діяльнісного підходу, спілкування з іншими. Варто звернути особливу увагу на той факт, що психологічний клімат студентського колективу виховує позитивне ставлення до майбутньої професійної діяльності, закріплює професійний інтерес, позитивну професійну спрямованість, що забезпечує результативність особистісно орієнтованої підготовки студента.

- Співвідношення зовнішніх впливів (діяльності, спілкування, навколишнього середовища) із особливостями особистості студента (психічні стани, потреби, мотиви, цінності, спрямованість поведінки).

- Діагностування рушійних сил і витоків професійного та особистісного становлення, тобто зіткнення поглядів теорії та практики, викладачів та студентів, тенденції індивідуалізму, відокремленості студента в групі або його підтримка, повага та співробітництво осіб у групі, бажання особистості, її обов'язки та ін., при чому в разі перемоги однієї із сторін виявляється особистісна спрямованість професійної діяльності людини.

- Нерівновага особистісно-професійного становлення, яка пояснюється, тим, що майбутній медик має різні природні здібності, знання та суб'єктивний досвід.

Аналіз вузівської практики свідчить: якщо в процесі виховання не враховувати внутрішні сили особистості, не стимулювати її самодіяльність, то результативність педагогічних впливів буде низькою. Саме тому при побудові виховного особистісно зорієнтованого процесу у вищій школі необхідно брати до уваги не лише систему педагогічних впливів, але й особистісну позицію студента, його інтереси, потреби, здібності. Особистість – це система внутрішніх позицій, оскільки вона є "суб'єктом суспільної поведінки та різновиду соціальних діяльностей" [4: 136].

У системі багаторівневої підготовки фахівця етапи позааудиторної діяльності повинні бути пов'язані між собою та взаємозумовлювати один одного. Так, за період опанування рівня "молодший спеціаліст" студент включається в позааудиторну виховну діяльність, у якій знаходить підтвердження власним очікуванням від професії, він потребує логічної професійної моделі, еталону, за яким би він будував тип особистісно-професійного становлення в площині особистісно орієнтованого виховання дитини. Навчаючись за рівнями "бакалавр", студент активізує свої зусилля, виховує не лише свої особистісно-професійні якості, але й готується до особистісно орієнтованого виховання на професійному рівні.

Позааудиторна робота студентів повинна бути представлена системою, яка означає сукупність різноманітних форм і методів виховного, особистісного впливу на студентів з метою становлення професійно-медичного світогляду, професійно важливих якостей і відносин, потреб і здібностей до творчої професійної праці. В нашому дослідженні вона представлена як особистісно орієнтована. Варто враховувати правильне співвідношення позааудиторної, наукової та навчальної роботи студента, що забезпечить мобільність усієї роботи вищого навчального закладу. Позааудиторна робота виступає додатковим резервом часу, дозволяючи цілеспрямовано й результативно вирішувати завдання особистісно орієнтованої підготовки студента до професійної діяльності.

Правильно організована позааудиторна робота розвиває у студентів потребу у вивченні психологічної теорії з проблематики особистісного підходу, появу інтересу до науково-медичної, періодичної літератури з проблеми, вдосконалює їх пізнавальні інтереси та потреби, формує звичку до систематичної безперервної роботи над собою, формує основи особистісно-професійного самоменеджменту. Так, позааудиторна робота передбачає достатні можливості для розвитку професійної спостережливості за оточуючими. Фахова спостережливість розвивається поступово й потребує цілеспрямованих зусиль не лише з боку викладачів вузу, але й студентів, їх активності та вольових зусиль.

Організація спостереження під час позааудиторної роботи передбачає врахування таких умов: починаючи спостереження, треба чітко означити об'єкт і суб'єкт спостереження, дотримуватись об'єктивності, з метою реалізації особистісного підходу знайти причини та мотиви поведінки вихованця, систематично фіксувати результати і вести записи. Наприклад, проводячи в позааудиторній діяльності дебати між студентами й викладачами, необхідно поставити мету: визначити місце медичних дебатов у професійно особистісному становленні студентів. Щоб дати відповідь на це запитання, необхідно зібрати факти: хто і як готувався до цього заходу, які медичні проблеми більше хвилюють студентів, які джерела інформації вони використовували, визначити активність кожного студента, як розширюються психолого-медичні знання та відносини між студентами.

Під час організації подібних заходів важливо спостерігати, як відбувається підготовка до того чи іншого заходу, хто активно цікавиться проблемами особистісно орієнтованого навчання, які методи та засоби бажають презентувати студенти, який резонанс мають такі заходи, як вони впливають на особистісне та професійне становлення студента.

Позааудиторна робота передбачає також розвиток проєктувальних особистісних змін, які мають відбутися зі студентами. Саме тому вона дає можливості для розвитку у студентів здібності "проєктувати особистість майбутнього медика", враховуючи його особистісні якості.

Як свідчить досвід вивчення цього питання, найбільше труднощів виникає у студентів-практикантів у період адаптації до професійної діяльності. Рациональна організація позааудиторної роботи з цієї проблеми містить у собі підготовку до особистісно орієнтованого навчання.

Важливим показником готовності студентів до особистісно орієнтованої навчальної практики є достатній рівень розвитку таких здібностей: уміння знаходити підхід до іншої особистості, потреба розбиратися в іншій людині, впливати на неї, а також комунікативність, ініціативність, самостійність, мобільність та ін. Саме при організації своєї діяльності, визначаючи її актуальність, перспективність у позааудиторній роботі, майбутній медик учиться залучати однокурсників до різноманітних видів діяльності. Він має можливість навчитися прогнозувати результати особистісних надбань, чи є в колективі студенти, на яких можливо спертися. Завдання викладача – допомогти знайти кожному студенту свою роль згідно з його можливостями, здібностями, інтересами, щоб забезпечити кожному активну особистісну позицію, викликати бажання виявити творчість, самостійність, винахідливість. Позааудиторна робота допомагає сформувати вищезначені якості у студента.

Під час планування та проведення позааудиторних заходів зі студентами різних курсів варто забезпечити умови для виявлення ініціативи, самостійного пошуку цікавих справ і методів їх виконання. Позааудиторна робота активізує підготовку студента до особистісно орієнтованого спілкування, оскільки передбачає практичну діяльність. Вдосконалення форм спілкування пов'язане з навичками й уміннями побудови спілкування, яких студент набуває під час навчальної діяльності, наприклад, уміння слухати своїх товаришів, викладачів, поставити себе на їхнє місце, вміння порозумітись, обрати адекватну особистості форму відповідної поведінки. Беручи активну участь у позааудиторній діяльності, студент займається самовихованням і перевихованням своїх негативних якостей, які заважають діалогічному продуктивному спілкуванню. Розвиток особистісних якостей майбутнього медика відбувається не лише шляхом накопичування практичного досвіду, але й шляхом якісного вдосконалення його особистості.

Підготовка майбутнього медичного працівника, вдосконалення виховання студентів передбачає творчу атмосферу у вузі. Силоне поле навчального-виховного заходу повинне знайти своє відображення в тому стилі взаємин викладачів і студентів, в якому виявляється взаємоповага, довіра, відповідальність, дисциплінованість, розвиток особистості майбутнього медика.

Багатогранність методів і форм позааудиторної роботи передбачають вирішення та моделювання завдань спілкування, побудову особистісних відносин, вдосконалення методів управління власним настроєм, поведінкою, розв'язання проблемних ситуацій. Результативність позааудиторної роботи підвищується за умови, якщо вона включає в себе систему індивідуальних завдань, які передбачають тісний зв'язок з особистісно орієнтованою теорією та практикою.

Серед традиційних методів організації позааудиторної роботи у вузі, які були апробовані в практиці та мають потенційні можливості для підготовки майбутнього медика до професійної діяльності, ми проводили медичні інформації, диспути з проблем особистісно орієнтованого виховання, читальні конференції, усні журнали, "круглі столи", конкурси фахової майстерності, роботу медичних гуртків. Вищезначені форми роботи здійснювалися систематично, це дозволяло допомогти викладачам та активам груп сконцентрувати увагу майбутніх медиків на проблемах майбутньої професії, вдосконалити позааудиторну роботу у зв'язку з переходом студентів на наступний кваліфікаційний рівень. Вибір різноманітних форм роботи з урахуванням індивідуальних особливостей студентів сприяв якісній перебудові їх мотиваційної сфери, закріпленню позитивного ставлення до навчальної діяльності, значному підвищенню рівня їх пізнавальної та особистісної активності. Така діяльність, організована на підставі особистісної мотивації, позитивного настрою, перетворювала активність, самоорганізацію, самостійність та творче ставлення до професії в особистісну рису майбутнього медика.

Висновки. Представлені в нашому дослідженні форми та методи організації позааудиторної роботи не є суворо регламентованими. Вагому роль у такій підготовці відводиться позааудиторній виховній роботі майбутнього фахівця в системі багаторівневої медичної освіти. Отже, позааудиторна робота студентів – це процес, в якому домінує елемент самореалізації. Вона дає змогу студентам поєднати і узгодити внутрішні та зовнішні чинники формування професійної культури, створює сприятливі умови для реалізації внутрішнього потенціалу, задоволення тих потреб, які в процесі аудиторної роботи не задовольняються. Таким чином, позааудиторна робота має бути повністю орієнтована на студента ВМНЗ, враховуючи його індивідуальні особливості розвитку, інтереси, вподобання задля виховання різнобічно розвиненої особистості – відмінного фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кондрашова Л. В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте / Л. В. Кондрашова. – Киев ; Одесса : Высшая школа, 1988. – 160 с.
2. Професійна освіта в зарубіжних країнах : порівняльний аналіз : [монографія] / [ра ред. В. О. Кудіна]. – Черкаси : Вибір, 2002. – 322 с.

3. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / І. Д. Бех // Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади : [наук. видання]. – К. : Либідь, 2003. – 270 с.
4. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т. / Б. Г. Ананьев. – М. : АПН СССР, 1980. – Т. 1. – 136 с.
5. Самостійна робота студента // Педагогіка в системі багаторівневої освіти. Частина 1. Введення в педагогічну професію : Програма та методичні матеріали / [укл. : Ф. К. Савіна, Н. М. Боритко, О. Г. Нагибіна та ін.]. – К. : "Зміна", 1998. – 95 с.
6. Соболевська Г. В. Система планування самостійної роботи студентів / Г. В. Соболевська // Початкова школа. – № 11. – 96 с.
7. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у педагогічних навчальних закладах : дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / Троцько Г. В. – Київ, 1997. – 308 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kondrashova L. V. Vneauditornaia rabota po pedagogike v pedagogicheskom institute [Extracurricular Activity on Pedagogy in the Pedagogical Institute] / L. V. Kondrashova. – Kiev ; Odessa : Vysshaia shkola, 1988. – 160 s.
2. Profesiina osvita v zarubizhnykh krainakh : porivnialnyi analiz [Professional Educational in the Foreign Countries : the Comparative Analysis] : [monografiia] / [za red. V. O. Kudina]. – Cherkasy : Vybiry, 2002. – 322 s.
3. Bekh I. D. Vykhovannia osobystosti [Personality's Education] : v 2 kn. / I. D. Bekh // Кн. 1 : Osobystisno orientovanyi pidkhiid : teoretyko-tekhnologichni zasady [Personality-Oriented Approach : the Theoretical-Technogical Bases] : [nauk. vydannia]. – K. : Lybid', 2003. – 270 s.
4. Anan'ev B. G. Izbrannye psikhologicheskie trudy [Selected Psychological Works] / B. G. Anan'ev. : v 2 t. / B. G. Anan'ev. – M. : APN SSSR, 1980. – T. 1. – 136 s.
5. Samostiina robota studenta [Student's Independent Work] // Pedagogika v systemi bagatorivnevoi osvity. Chastyna 1. Vvedennia v pedagogichnu profesiiu : Programa ta metodychni materialy [Pedagogy in the System of the Multi-Level Education. Part 1. The Introduction to the Pedagogical Profession : the Programme and Methodological Materials] / [ukl. : F. K. Savina, N. M. Borytko, O. G. Nagybyina ta in.]. – K. : "Zmina", 1998. – S. 7–18.
6. Sobolevs'ka G. V. Systema planuvannia samostiinoi roboty studentiv [The Planing System of Students' Independent Work] / G. V. Sobolevs'ka // Pochatkova shkola [The Elementary School]. – № 11. – 96 s.
7. Trotsko G. V. Teoretychni ta metodychni osnovy pidgotovky studentiv do vikhovnoi diial'nosti u pedagogichnykh navchal'nykh zakladakh [Theoretical and Methodical Bases of Students' Preparation to the Educational Activity in the Pedagogical Educational Establishments] : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 / Trotsko G. V. – Kyiv, 1997. – 308 s.

Матеріал надійшов до редакції 25.06. 2012 р.

Коваленко В. А. Комплексный подход к организации внеклассной деятельности.

В статье освещены формы и возможности внеклассной работы, раскрыто ее влияние на индивидуальные особенности развития будущего медицинского специалиста, презентуются традиционные и авторские формы внеклассной работы, которые способствуют подготовке высококачественных специалистов медицинских специальностей в системе высшего образования; очерчены основные принципы рационального и целесообразного внедрения инновационных форм поисковой работы относительно организации внеклассной работы в современной многоуровневой системе высшего медицинского образования.

Kovalenko V. O. The Complex Approach to the Organization of Extracurricular Activities.

The article illuminates forms and possibilities of extracurricular work, discovers its influence on the future medical specialist's individual development peculiarities, presents traditional and authorial forms of extracurricular work, contributing to the top-grade medical workers' preparation in the system of higher education; outlines the main principles of rational and essential implementation of innovational forms of research work concerning the extracurricular activity organization in the modern multilevel system of higher nursing education.